

з нямногіх сярод існуючых сінтэтычных прац па балканістыцы, якую можна аднесці да здабыткаў еўрапейскага мовазнаўства. Ужо адно гэта надае ёй вялікую вартасць. Па-другое, у галіне параўнальнага вывучэння славянскіх моў гэта бадай што адзіная праца, у якой балканаславянская лінгвістычная праблема тыка вылучана як цэлае на фоне іншых славянскіх моў. Тым самым яна адкрывае новыя перспектывы ў развіцці параўнальнай граматыкі славянскіх моў, чымі «пасынкамі» да нядаўняга часу з'яўляліся балканаславянскія мовы. Тлумачыцца гэта немагчымасцю аддзяліць параўнальнае вывучэнне славянскіх моў ад гіпатэтычнай праславянскай «моўнай матэрыі» пры спробе прасачыць у параўнальным плане развіццё граматыкі славянскіх моў у шырокім яе разуменні. У сувязі з тым, што тыпалагічныя змены ў балканаславянскіх мовах на фоне іншых славянскіх моў зводзяцца ў асноўным да адносна хуткага перамяшчэння з марфалагічнага на сінтаксічны ўзровень цэлага шэрагу катэгорый, якія традыцыйна разглядаюцца ў раздзеле марфалогіі, існуючыя параўнальныя граматыкі славянскіх моў у значнай ступені ігнаруюць даныя балгарскай і македонскай моў. Іх праблема тыка амаль не закранаецца ў гэтых граматыках, калі не лічыць кароткіх заўваг аб «страце» (або адсутнасці) скланення ці інфінітыву. Такім чынам, сінтаксічныя механізмы функцыянавання названых катэгорый і граматычных форм знаходзяцца па-за межамі цікавасці даследчыкаў параўнальнай граматыкі славянскіх моў, тым больш што пры вывучэнні славянскага сінтаксісу толькі ў невялікай ступені прымаецца пад увагу генезіс ці зыходны агульнаславянскі стан асобных рэгіянальных сінтаксічных інвараў.

Нельга не сказаць і таго, што такія даследаванні з'яўляюцца больш рэдкімі і вядуцца менш кампетэнтна і комплексна, чым ранейшыя параўнальныя славянскія даследаванні ў галіне фанетыкі і марфалогіі. Выклікана гэта перш за ўсё радыкальным абмежаваннем перспектывы асобных даследчыкаў, звязаным з іх больш вузкай спецыялізацыяй. Такага звужэння перспектывы шчасліва пазбегнуў Г. Цыхун. Паходзячы ў этнічна-моўных адносінах з самай перыферыі ўсходняга славянства, ён добра ведае па меншай меры па адной мове з астатніх славянскіх моўных груп (балгарскую і польскую), што з'яўляецца элементарнай перадумовай пашырэння даследчыцкай перспектывы.

Праблема спосабаў і этапаў пераходу з марфалагічнага на сінтаксічны ўзровень, якая належыць раг excellence да праблематыкі моўнай тыпалогіі, да гэтага часу практычна не ставілася ў славістыцы. Механізм такога пераходу можна выявіць толькі шляхам шырокага абгульнення, якое прымае пад увагу побач з гісторыяй балканаславянскіх моў таксама іх сучасную і гістарычную дыялекталогію, не гаворачы ўжо аб залежнасці развіцця балканаславянскіх моўных тэндэнцый ад развіцця сусед-

ніх — неславянскіх — моў балканскага моўнага саюзу, а таксама неславянскіх моў за межамі Балканаў, паколькі гэтыя мовы дэманструюць тэндэнцыі развіцця, супольныя з іншымі славянскімі мовамі.

Праца Г. Цыхуна і ставіць перад сабой за мэту дасягненне менавіта такой перспектывы, і тое, што не ва ўсіх выпадках яна падпарадкоўвае сабе гэтую шырокую перспектыву, тлумачыцца сапраўды наватарскім характарам даследавання. У прыватнасці, існуюць значныя разыходжанні паміж лакалізацыйнай эпцэнтрай балканаславянскіх інвараў «у сферы выражэння склонава-прыназоўнікавых адносін» (канструкцыі з *на*; *стра*та склонавых форм) і данымі С. Стойкава (Stojkov St. *Nominale Kasusformen in der bulgarischen Sprache. — Welt der Slaven*, 1968, № 1). З карт і апісанняў С. Стойкава вынікае, што эпцэнтр «страты скланення» павінен знаходзіцца прыблізна там, дзе Г. Цыхун лакалізуе цэнтр распаўсюджвання аналітычных форм ступеняў параўнання. Было б дарэчы сустрэць у кнізе крытыку іншых існуючых ці лёгка ўзнаўляльных інтэрпрэтацый развіцця балканаславянскіх граматычных з'яў у галіне сінтаксісу (іменнай групы).

У галіне тыпалогіі славянскіх моў праца Г. Цыхуна ў многіх адносінах мае выключна піянерскі характар. У першую чаргу гэта датычыць гістарычнай тыпалогіі, якая ў славістыцы проста не існуе, калі не лічыць доказам яе «існавання» ужыванне час ад часу яе назвы. Такім чынам, праца Г. Цыхуна «Типологические проблемы балканославянского языкового ареала» ўносіць значны ўклад не толькі ў славістычную балканістыку, але і ў параўнальную граматыку славянскіх моў.

Х. Ажахоўска

А. Н. Ш а р а н д а. Сравнительная типология категорий предлога (на материале немецкого, русского и белорусского языков). — Минск: Наука и техника, 1981. — 230 с.

Манаграфія А. М. Шаранды — гэта спецыяльнае даследаванне, прысвечанае параўнальнаму вывучэнню тыпалогіі прыназоўнікаў у нямецкай і дзвюх роднасных рускай і беларускай мовах. Праца складаецца з пяці асобных раздзелаў.

У першым з іх разглядаюцца некаторыя агульныя пытанні тэорыі прыназоўніка, яго значэнне, віды і тыпы сінтаксічных адносін, якія выражаюцца адпаведнымі склонава-прыназоўнікавымі канструкцыямі ў структуры сказа. Надзвычай важным з'яўляецца тое, што аўтар не проста раскрывае розныя, а часамі і супрацьлеглыя погляды вучоных на прыроду і функцыю прыназоўніка, але і вызвае сваю прынцыповую думку адносна аб'екта даследавання. Прыназоўнік, паводле канцэпцыі аўтара, — катэгорыя марфалагічная, а не ўзроўні словазлучэння ці сказа — катэгорыя сінтаксічная. Прыназоўнікі не служаць яд-ром сінтаксічных структур. Яны выкары-

стоўваюцца ў сказе для граматычнай арганізацыі і семантычных сувязей спалучаемых слоў. Пры гэтым, калі прыназоўнік структурна і граматычна прыцягваецца да левага кампанента (часткі) канструкцыі, ён пераўтвараецца ў граматыкалізаваную марфему і не ўзяляецца самастойнай лексічнай адзінкай; калі ж сувязь прыназоўніка больш цесная з залежным кампанентам — склонавай формай назоўніка ці займенніка, то ён захоўвае ў адпаведным спалучэнні сваю лексічную самастойнасць. Лексічная непрызначнасць ці семантычная «пуста» прыназоўніка ў складзе адпаведнай канструкцыі можа ў раздзе выпадкаў аказвацца запойненай у сінтаксічным плане — граматычна (с. 14—15).

Аўтар справядліва ўказвае, што асноўнае прызначэнне прыназоўнікаў у выражэнні канкрэтных відаў адносін паміж прадметамі ці паняццямі аб'ектаў рэчаіснасці, дзеяннямі, іх уласцівасцямі. Прыназоўнікі прыносяць у выказванне пэўныя сэнсавыя значэнні, якія залежаць ад іх паходжання і функцыянальнага выкарыстання ў мове. Ужыванне прыназоўніка пры склонавай форме таго ці іншага назоўніка заўсёды служыць мэтам выражэння яго адносін да другога ці другіх прадметаў або паняццяў рэчаіснасці. На фарміраванне прыназоўнікавых значэнняў і семантычных адносін паміж прадметамі ўплываюць розныя фактары, сярод якіх, аднак, найбольш пэўна вылучаюцца прыкметы накіраванасці дзеяння, кантактнасці — некантактнасці з прадметам ці дзеяннем і мяжы, ці граніцы прадмета або яго формы. Значная ўвага ўдзяляецца ў гэтым раздзеле прынцыпам і метадам даследавання прыназоўнікаў пры супастаўляльным плане іх вывучэння.

У наступных раздзелах аналізуюцца канкрэтныя выпадкі сінтаксічнага выкарыстання прыназоўнікаў пры выражэнні розных відаў сэнсава-сінтаксічных адносін — прасторавых, часавых, каузальных і фінальных. Матэрыялам для аналізу паслужылі шматлікія мастацкія творы нямецкіх пісьменнікаў і іх пераклады на рускую і беларускую мовы. Семантычныя варыянты прыназоўнікаў у тых і другіх мовах ілюструюцца данымі спецыяльных табліц. У канцы кожнага з раздзелаў падводзяцца вынікі праведзеных даследаванняў. На жаль, у працы не знайшлі адлюстравання некаторыя спецыфічныя беларускія канструкцыі, напрыклад, з прыназоўнікамі *паўз*, *па-за*, *па-над*, з *па-над* (пры выражэнні прасторавых значэнняў), *каля*, *цераз* (пры выражэнні часавых значэнняў) і інш. Не ўлічаны сэнсавыя адценні паасобных беларускіх склонава-прыназоўнікавых спалучэнняў.

Няма сумнення, што навуковая і пазнавальная значнасць працы яшчэ больш урасла, калі б аўтар глыбей пазнаёміўся са спецыяльнай беларускай лінгвістычнай літаратурай, у якой даволі поўна і дэталёва раскрыты граматычныя структура і сінтаксічная семантика розных прыназоўнікавых канструкцый. Тым не менш навуковая праца А. М. Шаранды — гэта значны крок у тыпала-

гічных даследаваннях славяна-германскіх моўных сувязей.

А. І. Наркевіч,
А. В. Шыдлоўскі

В. В. Кусков. История древнерусской литературы / Издание четвертое, исправленное и дополненное. — М.: Высшая школа, 1982. — 296 с.

Книга В. В. Кукова является учебником, рассчитанным на студентов филологических специальностей университетов, она помогает углубить и расширить представления о Древней Руси и ее духовной культуре, ощутить органические связи всех этапов литературного процесса и единство древней и современной культур. Тираж четвертого издания — 70 тыс. экз. (2-е изд. 1966 г. — 25 тыс., 3-е, 1977 — 40 тыс.). Факты показательные. Они свидетельствуют о нужности, признании и широкой популярности книги.

Творчески освоив достижения предшественников, особенно таких выдающихся ученых-педагогов, как Н. К. Гудзий, А. С. Орлов, И. П. Еремин, В. В. Кусков сумел определить свою манеру изложения, строгую и лаконичную. Автор выделяет важнейшие в идейно-эстетическом плане звенья рассматриваемого произведения, привлекает самые выразительные примеры, и в результате создается весьма целостное представление о его содержании, идейном наполнении и художественном своеобразии. Литературные памятники рассматриваются на широком историческом фоне и в связи с другими культурными явлениями прошлого.

В. В. Кусков показывает многосторонность связей литературного творчества с историей родины в разные периоды, целеустремленно прослеживает диалектику содержания и формы средневековых произведений, эволюцию жанров и способов раскрытия человека, выявляет динамику и непрерывность литературного процесса. Особое внимание ученый уделяет вопросу об истоках формирования традиций народности, высокой идейности и гражданственности, патриотизма и гуманизма и при этом умело оттеняет то, что дорого современному человеку. Автору, несомненно, удастся приблизить и сделать понятным студентам своеобразный художественный мир древних писателей, ввести их в круг научных проблем, стимулировать углубленный интерес к изучаемому материалу, содействуя формированию у них научного мировоззрения. Все исторические комментарии, литературные и культурные параллели оправданы: они хорошо служат поставленной цели.

При каждом переиздании книги В. В. Кусков, учитывая новые открытия и исследования, делал необходимые дополнения, вносил изменения. Совершенствовался анализ конкретных литературных фактов и явлений, уточнялись оценочные суждения и выводы. Соответ-